

LIETUVOS TSR VYNO PRAMONĖ IR JOS ŽALIAVŲ BAZĖ

L. JASINSKAS, J. ZAGORSKIS

TSKP XXVI suvažiavimas, numatydamas plačią socialinio vystymo ir liaudies gerovės kėlimo programą, į pirmąją vietą iškėlė uždavinį pagerinti gyventojų aprūpinimą maisto produktais. Aprūpinimo maisto produktais problema — ir ūkiniu, ir politiniu požiūriu — yra centrinė šio dešimtmečio problema, — nurodoma TSRS aprūpinimo maisto produktais programoje (1; p. 45).

Respublikos agropramoniniame komplekse gana svarbų vaidmenį vaidina vyno pramonė, perdirbanti vietinę vaisių ir uogų žaliavą. Penkio-likoje svarbiausių respublikos maisto pramonės šakų pagal gaminamos produkcijos apimtį jai tenka šešta, o pagal darbuotojų skaičių — septinta vieta. Tarybiniais metais išaugusi respublikos vyno pramonė susiduria su didesnėmis ar mažesnėmis organizacinėmis bei ekonominėmis problemomis, kurios sėkmingai sprendžiamos arba dar laukia sprendimo.

Ekonominiai respublikos vyno pramonės ir jos žaliavų bazės raidos klausimai mūsų ekonominėje literatūroje ir spaudoje yra palyginti mažai nagrinėti. Šiais klausimais sąjunginėje spaudoje straipsnių yra paskelbę: J. Daukšys (1979), Z. Makštelienė (1979), A. Kaštanovas (1976), M. Kučinas (1972), o respublikinėje — Pr. Vaičekauskas (1960), T. Rudzinskaitė (1967, 1968) ir kt.

Sio straipsnio tikslas — istoriniu aspektu apžvelgti vyno gamybos bei jos organizavimo raidą, apibūdinti vyno pramonės žaliavų bazę ir jos vystymo tendencijas, paanalizuoti vyno pramonės veiklos rezultatus X penkmetyje.

Rengiant šį straipsnį, panaudoti statistiniai ir literatūriniai šaltiniai, LTSR maisto pramonės ministerijos, LTSR žemės ūkio ministerijos, LTSR prekybos ministerijos, Lietkoopsąjungos planinių užduočių vykdymo ataskaitiniai duomenys.

I. Vyno gamybos raida ir organizavimas respublikoje

Vyno gamyba Lietuvoje yra maisto pramonės šaka, turinti senas tradicijas. Ji jau žinoma XII a. Vynas buvo gaminamas daugiausia iš laukinių obuolių. Tačiau 1640 m. Amsterdamo išleistame atlase paminėta, kad Lietuvoje vinas buvo gaminamas iš medaus ir vyšnių (9; p. 789).

Pramonei vyno gamybai pradžią Lietuvoje padarė B. Karazija 1926 m. įsteigdamas nedidelę vyno gamybos įmonėlę, kurioje dirbo tik 7 darbininkai. Ši įmonėlė išplėtė savo veiklą ir tapo viena iš stambiausių šio profilio įmonių buržuazinėje Lietuvoje. 1939 m. pradžioje B. Karazijos vyno gamyklos Anykščiuose gamybinį personalą sudarė 38 žmonės (7; p. 180—181).

Kitos vaisių ir uogų vyno gamybos įmonės buvo amatininkiško pobūdžio. Pagal buržuazinės Lietuvos statistikos duomenis, vaisių ir uogų vyno gamybai 1938 metams buvo išsipirkusios patentus 11 įmonių (7; p. 190), iš jų tik 4 buvo priskirtos cenzinei pramonei; jose dirbo 61 darbininkas (7; p. 170).

Vaisių ir uogų vyno gamyba buržuazinėje Lietuvoje intensyviau ima vystytis 1927 m. 1926 m. buvo pagaminta 8,8 tūkst. dal vyno, 1927 m.— 16,0 tūkst. dal (5; p. 227), o 1938 m.— 53,8 tūkst. dal (6; p. 210). Apie 40% vyno gamino Anykščių vyno gamykla.

Didžiojo Tėvynės karo metais respublikos vyno pramonė, kaip ir kitos pramonės šakos, stipriai nukentėjo. Pokario metais vyno pramonė buvo atkuriamą ir plečiama. Ji buvo vystoma valstybinės ir kooperatinės nuosavybės pagrindu.

Stambiausia įmonė, atstovaujanti respublikos vyno pramonei, yra Anykščių vyno gamykla, kuri pokario metais buvo atstatyta ir plečiama toliau. 1964 m. ji pavadinama „Anykščių vyno“ gamykla, o nuo 1965 m.— eksperimentine vyno gamykla „Anykščių vynas“. 1966—1977 m. prie gamyklos buvo prijungtos buvusios Zubiškių ir Palėvenės spirito gamyklos bei Ambraziškių krakmolo gamykla, kurios tapo „Anykščių vyno“ gamyklos cechais, gaminančiais vyno medžiagas ir krakmolą. 1971 m. „Anykščių vyno“ gamyklos bazėje sukuriama vyno pramonės gamybinis susivienijimas „Anykščių vynas“.

1964 m. Alytuje, buvusios linų pirminio perdirbimo gamyklos patalpose, įkuriamą antra specializuota maisto pramonės ministerijos įmonė, gaminanti vaisių-uogų vyną. 1965 m. prie jos cecho teisėmis buvo prijungta buvusi Leipalingio krakmolo gamykla. Išplėtus gamyklą bei pastatius naują šampano gamybos cechą, 1980 m. ji tapo Alytaus vynu-šampano kombinatu.

Be jau minėtų dviejų stambiausių specializuotų respublikos vyno pramonės įmonių, vyno gamyba gana plačiu masu buvo organizuota maisto pramonės ministerijai priklausančiose konservų gamybos įmonėse — Vilniaus, Kauno, Vilkaviškio konservų fabrikuose, Tauragės vaisių-daržovių perdirbimo kombinate bei Vilniaus spirito ir likerio-degtinės pramonės gamybiniame susivienijime.

Pokario metais vyno gamyba intensyviai imta organizuoti Lietkoop-sąjungos sistemoje, ypač po to, kai 1958 m. buvo įkurta Vilniaus vyno gamykla, gaminanti iš vietinės žaliavos vaisių-uogų vyną bei vynuogų vyną iš atvežtinių vyno medžiagų. Šiai sistemai priklausantys vyno gamybos cechai buvo organizuoti Biržų, Kapsuko, Rokiškio, Varėnos konservų gamyklose, taip pat Kauno vaisių-uogų šaldytuve.

Pastarųjų penkmečių metais vyno gamyba buvo organizuota kai kuriuose respublikos Žemės ūkio ministerijai pavaldžiuose ūkiuose.

Vadinasi, vyno gamyba respublikoje dėl istoriškai susiklosčiusių sąlygų nėra sukoncentruota vienose rankose, bet išskaidyta po įvairias žinybas bei atskirus pramonės pošakius.

Pokario metais vyno gamyba respublikoje sparčiai didėjo (žr. 1 lentelę). 1950—1981 m. vyno gamyba išaugo 81,9 karto. Maždaug vienodais tempais didėjo vaisių-uogų vyno gamyba iš vietinės žaliavos ir vynuogių vyno gamyba iš atvežtinių vyno medžiagų. Ypač padidėjo vyno gamyba per pastaruosius tris penkmečius.

Vyno gamyba, skaičiuojant vienam respublikos gyventojui, sudarė (litrais):

1960 m.	1965 m.	1970 m.	1975 m.	1980 m.	1981 m.
2,1	5,6	14,3	21,1	23,8	23,0

Vyno gamyba respublikoje
(tūkst. dal)

Rodikliai	1950 m.	1955 m.	1960 m.	1965 m.	1970 m.	1975 m.	1980 m.	1981 m.
Iš viso pagaminta vyno	97	266	575	1648	4468	6946	8130	7940
iš jų:								
vaisių-uogų	53	132	164	642	2106	3592	4357	4499
vynuogių	44	134	411	1006	2362	3354	3773	3441
Palyginti su 1950 m.	—	2,7	5,9	17	46,1	71,6	83,8	81,9
		karto	karto	kartų	karto	karto	karto	karto

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: Промышленность Литовской ССР: Статистический сборник.— В., 1973, с. 300; Lietuvos TSR liaudies ūkis 1981 metais: Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1982, p. 53.

Kaip matome, 1981 m. vienam respublikos gyventojui pagaminta 23 litrai vyno, iš jų: 13,0 l—vaisių-uogų vyno ir 10,0 l—vynuogių vyno; visos Tarybų Sąjungos mastu vienam gyventojui 1981 m. pagaminta 12,9 litro vynuogių vyno.

Būdingas respublikos vyno pramonės raidos bruožas yra tai, kad vis didesnį lyginamąjį svorį užima vaisių-uogų vynas naudojant vietinę žaliavą. Ši tendencija ypač išryškėjo per paskutiniuosius du penkmečius. 1965 m. respublikoje vaisių-uogų vyno lyginamasis svoris bendroje vyno gamybos apimtyje sudarė 39,0%, 1975 m.— 51,7%, 1980 m.— 53,6%, 1981 m.— 56,7%.

Be vyno, respublikoje jau daugelį metų iš vietinės žaliavos gaminamas kalvadosas. Jo gamyba sukoncentruota vyno pramonės gamybiniame susivienijime „Anykščių vynas“. 1970 m. jo pagaminta 15,3 tūkst. dal, 1975 m.— 65,0 tūkst. dal, 1980 m.— 70 tūkst. dal.

Kaip jau minėta, dešimtojo penkmečio metais vynas buvo gaminamas trijų žinybų įmonėse*. Vyno gamybą pagal respublikos žinybas rodo 2 lentelės duomenys.

Kaip matyti iš 2 lentelės duomenų, dešimtajame penkmetyje daugiau kaip $\frac{2}{3}$ vaisių-uogų vyno gamino LTSR maisto pramonės ministerijos įmonės. Pažymėtina ir tai, kad Lietkoopsąjungos lyginamasis svoris bendroje vaisių-uogų vyno gamyboje padidėjo nuo 12,7% (1975 m.) iki 26,8% (1981 m.). LTSR žemės ūkio ministerijos įmonių lyginamasis svoris gerokai išaugęs dešimtojo penkmečio metais, 1981 m. sudarė tik 0,7%.

Vynuogių vyno gamyba dešimtojo penkmečio metais vis labiau buvo koncentruojama LTSR maisto pramonės ministerijai priklausančiose įmonėse. Lietkoopsąjungos lyginamasis svoris vynuogių vyno gamyboje penkmečio pabaigoje sumažėjo, o XI penkmetyje numatoma galutinai ją nutraukti.

Dešimtojo penkmečio metais vynas buvo gaminamas 6 LTSR maisto pramonės ministerijos įmonėse, priklausančiose 3 atskiriems maisto pramonės pošakiams: vyno, konservų bei spirito ir likerio-degtinės. Įgyvendinant gilesnę įmonių specializaciją, 1980 m. Vilniaus konservų fabrike vyno gamyba buvo nutraukta.

* 1981 m. sukūrus Lietuvos TSR vaisių ir daržovių ūkio ministeriją, dalis įmonių, gaminančių vyną, perėjo jos žinion. Analizuojant dešimtojo ir ankstesnių penkmečių duomenis, atsižvelgiama į buvusį žinybinį priklausomumą.

Vyno gamyba atskirų respublikos žinybų įmonėse

Produkcijos pavadinimas	Metai	iš to skaičiaus									
		LTSR maisto pramonės ministerija		Lietkoopsąjunga		LTSR žemės ūkio ministerija (įskaitant kolūkinę gamybą)		LTSR vaisių ir daržovių ūkio ministerija			
		tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%
Vaisių-uogų vynas	1975	3592	100	3064	85,3	457	12,7	71	2,0	—	—
	1976	3776	100	3110	82,4	567	15,0	99	2,6	—	—
	1977	4476	100	3283	73,4	1018	22,7	175	3,9	—	—
	1978	4747	100	3343	70,4	1247	26,3	157	3,3	—	—
	1979	5210	100	3411	65,5	1471	28,2	328	6,3	—	—
	1980	4357	100	3178	73,0	1017	23,3	162	3,7	—	—
	1981	4499	100	2932	65,2	1206	26,8	33	0,7	328	7,3
Vynuogių vynas	1975	3354	100	2768	82,5	586	17,5	—	—	—	—
	1976	3511	100	2960	84,3	551	15,7	—	—	—	—
	1977	3246	100	3062	94,3	184	5,7	—	—	—	—
	1978	3189	100	3027	94,9	162	5,1	—	+	—	—
	1979	3147	100	3119	99,1	28	0,9	—	—	—	—
	1980	3773	100	3299	87,4	463	12,3	11	0,3	—	—
	1981	3441	100	2462	71,6	358	10,4	—	—	621	18,0

Lentelė sudaryta remiantis šiuo šaltiniu: Народное хозяйство Литовской ССР в 1980 г.: Статистический ежегодник.— В., 1981, с. 50 ir atitinkamų žinybų duomenimis.

Kaip X penkmečio metais vyno gamyba buvo pasiskirsčiusi tarp LTSR maisto pramonės ministerijos įmonių, rodo 3 lentelės duomenys.

Vaisių-uogų vyno gamyba daugiausiai sukoncentruota dviejose specializuotose vyno gamyklose — vyno pramonės gamybiniame susivienijime „Anykščių vynas“ ir Alytaus vyno-šampano kombinate. Šios dvi gamyklos 1975—1980 m. gamino daugiau kaip 90% vaisių-uogų vyno, gaminamo maisto pramonės ministerijos įmonėse. Likusią dalį vaisių-uogų vyno gamino Tauragės vaisių ir daržovių perdirbimo kombinatas (toliau VDPK). Vykdytą gilesnę vaisių-daržovių konservų pramonės įmonių specializaciją, minėtame kombinate vaisių-uogų vyno gamyba sistemingai mažėjo.

Dešimtajame penkmetyje vynuogių vynas buvo gaminamas keliose įmonėse, priklausančiose LTSR maisto pramonės ministerijai: maždaug pusę viso vynuogių vyno gamino Vilniaus spirito ir degtinės pramonės gamybinis susivienijimas, apie ketvirtadalį — Alytaus vyno-šampano kombinatas, kitą dalį — Tauragės VDPK ir Vilniaus bei Vilkaviškio konservų fabrikai.

Antrąją vietą pagal vyno gamybą užima Lietkoopsąjungos įmonės. Didžiausias lyginamasis svoris (apie 90%) tenka specializuotai Vilniaus vyno gamyklai. Likusią dalį gamina net 6 kitos įmonės (žr. 4 lentelę), tačiau mažais kiekiais ir gana primityviomis sąlygomis. Šios įmonės turi silpną materialinę techninę bazę vaisių-uogų vyno gamybai, pažeidžiama vyno gamybos technologija bei nesilaikoma gamybos sanitarijos reikalavimų.

X penkmečio metais nedideliais kiekiais vaisių-uogų vyną gamino 5 LTSR žemės ūkio ministerijos ūkiai. Tačiau platesnio masto vaisių-uogų vyno gamyba sodininkystės ūkiuose neįgavo, nes čia vyno gamyba buvo žemo techninio bei organizacinio lygio, kaip ir nespecializuotose Lietkoopsąjungos įmonėse.

Vyno gamyba LTSR maisto pramonės ministerijos įmonėse

Produkcijos pavadinimas	Metai	I š viso		Iš to skaičiaus											
				Vyno pramonės gamybinis susivienijimas „Anykščių vynu“		Alytaus vyno-sampano kombinatas		Tauragės vaisių ir daržovių perdirbimo kombinatas		Vilniaus konservų fabrikas		Vilkaviškio konservų fabrikas		Vilniaus spirito ir degtinės pramonės gamybinis susivienijimas	
		tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%
Vaisių-uogų vinas	1975	3065	100	1847	60,3	914	29,8	304,0	9,9	—	—	—	—	—	—
	1976	3109,9	100	1896,8	60,9	902,7	29,1	310,4	10,0	—	—	—	—	—	—
	1977	3283	100	1970,5	60,0	963,0	29,3	349,5	10,7	—	—	—	—	—	—
	1978	3343	100	1992,7	59,6	981,5	29,4	368,8	11,0	—	—	—	—	—	—
	1979	3411	100	2074,5	60,8	1024,5	30,0	312,0	9,2	—	—	—	—	—	—
	1980	3158	100	2026	64,1	921	29,2	211,0	6,7	—	—	—	—	—	—
Vynuogių vinas	1975	2767	100	17	0,6	551	19,9	418	15,1	130	4,7	223	8,1	1428	51,6
	1976	2959,5	100	—	—	686,6	23,2	437,8	14,8	103,1	3,5	208,0	7,0	1524,0	51,5
	1977	3062	100	—	—	726,8	23,8	422,7	13,8	135,4	4,4	231,7	7,5	1545,4	50,5
	1978	3027	100	—	—	731,2	24,2	421,5	13,9	126,3	4,1	232,0	7,7	1516,0	50,1
	1979	3119	100	8,3	0,3	804,0	25,8	427,0	13,7	41,0	1,3	235,0	7,5	1604,0	41,4
	1980	3287	100	26	0,8	880	26,7	523	15,9	—	—	199	6,1	1659	51,5

Vyno gamyba Lietkoopsąjungos įmonėse

Produkcijos pavadinimas	Metai	iš jų															
		Vilniaus vyno gamykla		Biržų konservų gamykla		Kapsuko konservų gamykla		Rokiškio konservų gamykla		Varėnos konservų gamykla		Kauno vaisių-uogų šaldytuvai		Jonavos sulčių cechas			
		tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%	tūkst. dal.	%		
Vaisių-uogų vynas	1975	457	100	406,3	88,9	24,7	5,4	7,6	1,7	18,4	4,0	—	—	—	—	—	—
	1976	567	100	516,6	91,1	19,6	3,5	7,9	1,4	23,1	4,0	—	—	—	—	—	—
	1977	1018	100	953,9	93,7	36,4	3,6	3,9	0,4	23,7	2,3	—	—	—	—	—	—
	1978	1247	100	1101,5	88,3	33,9	2,7	11,0	0,9	41,1	3,3	16,3	1,3	43,0	3,5	—	—
	1979	1471	100	1299,1	88,3	46,5	3,2	3,5	0,2	46,2	3,1	29,2	2,0	46,5	3,2	—	—
	1980	1017	100	881,5	86,7	24,9	2,5	4,4	0,4	32	3,1	25,7	2,5	41,5	4,1	7	0,7
	1981	1206	100	1077,6	89,4	24,9	2,1	—	—	34	2,8	21,6	1,8	41,2	3,4	6,7	0,5
Vynuogių vynas	1975	586	100	586	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1976	551	100	551	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1977	184	100	184	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1978	162	100	162	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1979	28	100	28	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1980	463	100	463	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1981	358	100	358	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

Lentelė sudaryta remiantis Lietkoopsąjungos duomenimis.

Pavyzdžiui, 1978 m. Lietuvos respublikinis valstybinis standartų komitetas patikrinęs uždraudė realizuoti vyną ir vyno medžiagas, gaminamas kai kuriuose LTSR žemės ūkio ministerijos ūkiuose (2).

Sprendžiant perspektyvinius vyno pramonės vystymo klausimus, autorių nuomone, būtų tikslinga vyno gamybą daugiau koncentruoti specializuotose LTSR maisto pramonės ministerijos ir Lietukoopsąjungos vyno gamyklose, pamažu įveikiant žinybinius barjerus, atsisakant vyno gamybos smulkiose, nespacializuotose ir tam nepritaikytose įmonėse. Konservų gamyklos bei žemės ūkiai, kurie organizavo vyno gamybą, turėtų rūpintis ne vynu, bet vaisių sulčių arba bent vyno medžiagų gamyba. Tik tokiu keliu vystant vyno pramonę respublikoje, būtų pašalintos gana rimtos kliūtys šiai pramonės šakai į technikos pažangą.

Dėl istoriškai susiklosčiusių aplinkybių vyno gamyba respublikos teritorijoje šios pramonės šakos produkcijos vartojimo zonų atžvilgiu, taip pat vietinių žaliavų bazės atžvilgiu nėra racionaliai išdėstyta. Rytų ir Pietų Lietuvos ekonominiams rajonams tenka apie 90% respublikos vyno gamybos apimties, tuo tarpu Siaurės ir Vakarų Lietuvos ekonominiams rajonams — tik apie 10%.

Toks netolygus vyno gamybos išdėstymas respublikos teritorijoje rodo, kad vyno gamyba yra nutolusi nuo vartotojų ir nėra optimaliai išdėstyta žaliavų bazės atžvilgiu. Kaip pirmuoju, taip ir antruoju atveju, toks geografinis vyno gamybos išdėstymas respublikos teritorijoje reikalauja papildomų visuomeninio darbo sąnaudų realizuojant gatavą vyno pramonės produkciją ir organizuojant vaisių ir uogų paruošas bei jas pristatant į vyno gamybos centrus.

2. Vyno pramonės žaliavų bazė

Lietuvos TSR turi didelius vaisių ir uogų išteklius, sudarančius reikiamas prielaidas gyventojų poreikiams tenkinti, taip pat žaliavų bazę pramoniniam perdirbimui.

Tarybiniais metais pastoviai didėjo vaismedžių ir uogakrūmių plotas. Kaip matyti iš 5 lentelės duomenų, jų bendras plotas nuo 34,8 tūkst. ha (1940 m.) išaugo iki 54,1 tūkst. ha (1980 m.), derančių vaismedžių ir uogakrūmių plotas atitinkamai — nuo 20,5 tūkst. ha iki 38,2 tūkst. ha. Be to, pažymėtina, kad vaismedžių ir uogakrūmių plotai X penkmečio pabaigoje gerokai sumažėjo, nes šaltą 1978—1979 metų žiemą nušalo 20,4% derančių sodų plotų.

Lietuvoje vaismedžių ir uogakrūmių plotas sudaro 1,5% TSRS šių kultūrų plotų.

1980 m. 31,6% vaismedžių ir uogakrūmių bendro ploto sudarė visuomeninio sektoriaus ūkiai, 68,4% — gyventojų ūkiai.

Respublikoje išauginamas nemažas vaisių ir uogų bendras derlius. Tačiau jis nėra pastovus ir priklausomai nuo derlingų arba nederlingų metų labai svyruoja. Pavyzdžiui, 1978 m. buvo didžiausias vaisių ir uogų bendras derlius — 319,2 tūkst. tonų, tuo tarpu 1977 m. jis sudarė tik 105,7 tūkst. tonų, arba 3 kartus mažiau, o 1979 m. — 153,5 tūkst. tonų, arba 2,1 karto mažiau negu 1978 m. Dėl derliaus nepastovumo, pramonei organizuojant paruošas ir perdirbimą susidaro papildomi sunkumai.

Respublikoje išauginamas vaisių ir uogų derlius 1 gyventojui gerokai didesnis negu kaimyninėse Pabaltijo respublikose ir Baltarusijos TSR (žr. 6 lentelę).

Didžiausias vaisių ir uogų derlius yra išauginamas gyventojų ūkiuose. Pavyzdžiui, 1980 m. bendras vaisių ir uogų derlius sudarė 191,1 tūkst. tonų, iš jų 166,4 tūkst. tonų, arba 87,1% buvo išauginta gyventojų ūkiuose (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

**Respublikos vaismedžių ir uogakrūmių plotas
ir bendras derlius**

Rodikliai	1940 m.	1960 m.	1970 m.	1975 m.	1980 m.	1980 m., palyginti su 1960 m. (%)
Vaismedžių ir uogakrūmių plotas (tūkstančiais hektarų)						
Visų kategorijų ūkiuose	34,8	32,7	54,6	56,0	54,1	165,4
iš jų:						
visuomeninio sektoriaus gyventojų	—	15,9	17,6	19,0	17,1	107,5
	34,8	16,8	37,0	37,0	37,0	220,2
Derančių vaismedžių ir uogakrūmių plotas						
Visų kategorijų ūkiuose	20,5	18,1	35,3	38,5	38,2	211,0
iš jų:						
visuomeninio sektoriaus gyventojų	—	6,2	8,5	11,7	11,4	183,9
	20,5	11,9	26,8	26,8	26,8	225,2
Vaisių ir uogų bendras derlius (tūkstančiais tonų)						
Visų kategorijų ūkiuose	36,4	125,6	130,7	231,2	191,1	152,1
iš jų:						
visuomeninio sektoriaus gyventojų	—	11,6	12,6	25,0	24,7	212,9
	36,4	114,6	118,1	206,2	166,4	146,0

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: Lietuvos TSR liaudies ūkis per 40 metų: Jubiliejinis statistikos metraštis.—V.: Mintis, 1980, p. 100; Lietuvos TSR liaudies ūkis 1981 metais: Statistikos metraštis.—V.: Mintis, 1982, p. 91.

6 lentelė

**Vaisių bei uogų derlius ir valstybinis supirkimas
Pabaltijo sąjunginėse respublikose ir Baltarusijos TSR**

Respublikos	Bendras vaisių ir uogų derlius (tūkst. t)		Bendras vaisių ir uogų derlius, tenkantis 1 gyventojui (kg)		Valstybinis supirkimas (tūkst. t)		Valstybinis supirkimas, tenkantis 1 gyventojui (kg)	
	1979 m.	1980 m.	1979 m.	1980 m.	1979 m.	1980 m.	1979 m.	1980 m.
Lietuvos TSR	153	191	45,0	55,4	100	84	29,4	24,4
Latvijos TSR	91	80	36,1	31,5	35	21	13,9	8,3
Estijos TSR	42	30	28,6	20,2	14	5	9,5	3,4
Baltarusijos TSR	422	414	44,1	42,8	125	136	13,1	14,1

Lentelė sudaryta remiantis šiuo šaltiniu: Народное хозяйство СССР в 1980 г.: Статистический ежегодник.—М., 1981, с. 10, 236.

Gyventojų ūkiai yra ir pagrindiniai vaisių bei uogų žaliavos tiekėjai. Didžiausią žaliavos kiekį valstybė superka iš gyventojų ūkių (ypač mažiau derlingais metais).

Respublikoje išauginti ir supirkti vaisiai ir uogos švieži realizuojami gyventojams, taip pat perdirbami ir naudojami vyno ir konservų gamybai. Priklausomai nuo to, kam jie naudojami, keliami ir atitinkami reikalavimai. Vaisius bei uogas vartojant šviežius ir konservų pramonei, reikia aukštesnės kokybės žaliavos, o vyno gamybai tinka ir žemesnės kokybės žaliava.

Kalbant apie vaisių ir uogų žaliavą, skirtą pramoniniam perdirbimui (tiek vyno, tiek konservų gamybai), vienas iš aktualiausių klausimų yra žaliavos struktūra.

Respublikoje daugiausia superkama sėklavaisių. Be to, dešimtajame penkmetyje jų kiekis nuolat didėjo (žr. 7 lentelę).

7 lentelė
Vaisių ir uogų žaliavos,
supirktos visų kategorijų ūkiuose, struktūra
(procentais)

Metai	Iš viso	iš to skaičiaus			
		kaula- vaisiai	kultū- rinės uogos	kita vaisių ir uogų žaliava	
1977	100	92,4	1,1	6,1	0,4
1978	100	95,4	2,5	3,0	0,1
1979	100	97,6	—	2,4	—

Lentelė sudaryta naudojantis LTSR Žemės ūkio ministerijos duomenimis.

Kaip rodo lentelė, sėklavaisių lyginamasis svoris didėjo, o kultūrinių uogų — mažėjo. Tokių žaliavos struktūros poslinkių negalima vertinti teigiamai. Vyno pramonė, kuri vaisius ir uogas dalijasi su konservų pramonė, gauna aiškiai nepakankamą kiekį uogų. O tai yra rimta kliūtis plėsti gaminamo vyno asortimentą, gerinti jo kokybę. Tačiau siekiant racionaliai bei efektyviai panaudoti žaliavą, beveik visą uogų derlių reikėtų skirti didesnę paklausą turinčių vaisių-uogų konservų, t. y. uogienų, džemų, sulčių vaikams ir pan. gamybai, o ne vyno gamybai.

Vyno, kaip ir konservų, gamybai mažai naudojamos mūsų miškų gėrybės — laukinės uogos, nors respublika ir disponuoja gana dideliais miško uogynų plotais. 1962 m. ištisinių uogynų plotai Lietuvos miškuose užėmė 61,8 tūkst. ha (8; p. 129). Jie kasmet subrandina gausų miško uogų derlių. Šio derliaus panaudojimas sudaro didelę potencialę galimybę gerinti pramonės aprūpinimą deficitine žaliava.

Tačiau ne visos uogos vienodai tinka paruošoms. Pavyzdžiui, pramoninėms paruošoms nenaudojamos žemuogės, nes nepatvarios, greitai gendancios ir gervuogės — kaip mažai paplitusios. Dažniausiai naudojamos mėlynės, bruknės ir spanguolės. 1971—1975 m. šie uogynai vidutiniškai sudarė 45,0 tūkst. ha, o 1976—1980 m. — 43,0 tūkst. ha.

Nors ištisinių uogynų plotai mažėja, bet 1971—1975 m. (imant 30% uogų biologinio derliaus išteklių) per metus galima buvo surinkti ir supirkti 3,9 tūkst. tonų uogų, o 1976—1980 m. — 3,4 tūkst. tonų. Tuo tarpu LTSR MA Ekonomikos instituto duomenimis, 1971—1975 m. mėlynų, bruknių ir spanguolių vidutiniškai supirktą 590 tonų, o 1976—1980 m. — 458 tonas (8; p. 129).

Didžiausi uogynų plotai išsidėstę respublikos pietinėje ir pietrytinėje dalyse, pažymėtini: Švenčionių, Trakų, Varėnos ir Kapsuko rajonai. Daug uogų yra ir Ignalinos, Vilniaus, Eišiškių, Prienų, Jurbarko, Panevėžio rajonų miškuose. Mažiausi uogynų plotai — Šiaurės ir Vidurio Lietuvoje.

Didelis rezervas pramoniniam perdirbimui (ypač vyno gamybai) yra šermukšnių uogos. 1962 m. duomenimis, respublikoje buvo 633 tūkstančiai derančių šermukšnių. Daugiausia jų yra Eišiškių, Jurbarko, Silutės, Panevėžio, Plungės bei Kapsuko rajonuose. Pagal atliktus apskaičiavimus, iš 1 ha naudmenų, kuriuose yra vidutiniškai 50 derančių šermukšnių, galima surinkti nuo 48 iki 1000 kg uogų (8; p. 141).

3. Vyno pramonės įmonių aprūpinimas žaliava ir jos zonos

Vienas iš pagrindinių respublikos agropramoninio komplekso vystymo klausimų yra racionalus ir efektyvus vaisių ir uogų žaliavos panaudojimas maisto produktų gamybai bei gyventojų poreikiams patenkinti. Čia ypač didelį vaidmenį vaidina planinis valstybinis vaisių ir uogų derliaus supirkimas, kuris mūsų respublikoje apima didesniąją dalį derliaus ir sudaro pagrindą pramoniniam jo perdirbimui. Kokia dalis vaisių ir uogų bendro derliaus buvo supirkta planine tvarka X penkmečio metais, rodo šie duomenys:

Metai	Bendras vaisių ir uogų derlius (tūkst. t)	Supirkta (tūkst. t)	Supirkto vaisių ir uogų derliaus lyginamasis svoris bendrame derliuje (%)
1976	209	109	52,2
1977	106	65	61,3
1978	319	160	50,2
1979	153	100	65,4
1980	191	84	44,0

Iš pateiktų duomenų galima daryti išvadas, kad planinis valstybinis žaliavos supirkimas gerokai svyruoja ir daugiausiai priklauso nuo bendro vaisių ir uogų derliaus atskirais metais; vaisių ir daržovių žaliavų bazės potencialinės galimybės neviseiškai išnaudojamos šios žaliavos pramoniniam perdirbimui organizuoti; ryškūs metiniai supirkimų apimtys svyravimai neužtikrina perdirbančios šią žaliavą pramonės, t. y. vyno ir konservų, stabilumo.

Iki X penkmečio pabaigos (iki LTSR vaisių ir daržovių ūkio ministerijos sukūrimo) pagrindiniai vaisių ir uogų supirkėjai — vartotojai buvo LTSR maisto pramonės ministerija, Lietkoopsąjunga ir LTSR prekybos ministerija. LTSR maisto pramonės ministerija vykdo pramoninį vaisių ir uogų perdirbimą konservų ir vyno gamyklose; Lietkoopsąjunga supirkta vaisius ir uogas naudoja konservų ir vyno gamybai bei prekybos tinklą aprūpina šviežiais vaisiais ir uogomis; LTSR prekybos ministerija vaisius ir uogas superka prekybos tinklui aprūpinti.

Dešimtojo penkmečio metais vaisių ir uogų supirkimas atskirose žinybose buvo pasiskirstęs taip (procentais):

	LTSR maisto pramonės ministerija	Lietkoopsąjunga	LTSR prekybos ministerija
1977 m.	67,7	26,6	5,7
1978 m.	57,4	37,2	5,4
1979 m.	64,7	29,9	5,4

Taigi pagrindinis vaisių ir uogų supirkėjas respublikoje buvo LTSR maisto pramonės ministerija (beveik $\frac{2}{3}$ vaisių ir uogų žaliavos); Lietkoopsąjunga teko šiek tiek daugiau negu ketvirtadalis ir LTSR prekybos ministerijai — apie 5—6%.

Lietuvos TSR maisto pramonės ministerijos sistemoje X penkmetyje vaisius ir uogas vyno gamybai supirko 3 įmonės: vyno pramonės gamybinis susivienijimas „Anykščių vynu“, Alytaus vyno-šampano kombinatas ir Tauragės vaisių ir daržovių perdirbimo kombinatas*. 1979 m.

* Tauragės vaisių ir daržovių perdirbimo kombinatas vaisius ir uogas naudojo vyno ir konservų gamybai.

duomenimis, šios įmonės atitinkamai supirko 48,9%, 17,8%, 11,0% viso LTSR maisto pramonės ministerijos įmonių vaisių ir uogų kiekio. Taigi šios sistemos įmonės vyno gamybai sunaudodavo maždaug $\frac{3}{4}$ vaisių ir uogų žaliavos.

Lietkoopsąjungos sistemoje pagrindiniai vaisių ir uogų supirkėjai buvo Vilniaus vyno gamykla su Švenčionių ir Sirvintų skyriais bei konservų gamyklos, gaminančios vaisių-uogų vyną bei konservus. Vilniaus vyno gamyklai su jos skyriais teko apie 90% visų šios sistemos įmonių superkamų vaisių ir uogų. Lietkoopsąjungai būdinga tai, kad ji vaisius ir uogas superka nedideliais kiekiais per savo paruošinį tinklą, išskyrus kelis rajonus visoje respublikoje. Todėl Lietkoopsąjungos vykdomos paruošos glaudžiai susijusios su LTSR maisto pramonės ministerijos įmonių paruošų zonomis.

1979 m. duomenimis, LTSR prekybos ministerija vaisius ir uogas supirkdavo 35 specializuotuose sodininkystės ūkiuose, kurie išsidėstę 24 respublikos rajonuose. Kadangi šie ūkiai pateikė tik apie 35% planuojamo supirkti vaisių ir uogų kiekio, todėl likusi vaisių ir uogų dalis buvo supirkta iš rajonų, esančių prie 7 stambiausių respublikinės reikšmės miestų, gyventojų.

Vaisių ir uogų paruošoms būdinga tai, kad tuose pačiuose rajonuose paruošas vykdydė kelios žinybos. Be to, pažeidžiant paruošų planinę tvarką, toje pačioje vietovėje vaisių ir uogų paruošas vykdydė ne tik skirtingų žinybų, bet ir tos pačios žinybos, tačiau skirtingų įmonių paruošėjai. Tokiu būdu atsiranda nesveika konkurencija tarp paruošėjų, be to, paruošų aparatas panaudojamas neracionaliai ir neefektyviai. Pavyzdžiui, 1979 m. Ukmergės rajone vaisius ir uogas supirkinėjo 10 įmonių ir organizacijų, priklausančių įvairioms žinyboms; Kretingos rajone — 9, Alytaus, Joniškio, Kauno, Sakių rajonuose — 7 ir t. t.

Didelę reikšmę efektyviam vyno pramonės vystymui turi racionalus žaliavos zonų, kuriose superkama žaliava, nustatymas. Žaliavos paruošų zonos nustatomos planine tvarka atsižvelgiant į įmonės poreikius bei žaliavos supirkimo galimybes atskiruose rajonuose. Tai sąlygoja žaliavos paruošų zonų geografinį išsidėstymą, jų dydį bei nuotolius nuo įmonės, kuriais vykdomos žaliavos paruošos.

Remiantis 1978—1979 m. duomenimis, paanalizuosime, kaip vaisių ir uogų supirkimą organizavo LTSR maisto pramonės ministerijos vyno gamyklos, Vyno pramonės gamybinis susivienijimas „Anykščių vynas“, Alytaus vyno-šampano kombinatas bei Tauragės VDPK.

1978 m. Vyno pramonės gamybinio susivienijimo „Anykščių vynas“ žaliavų paruošų zoną sudarė šie rajonai: Anykščių, Jonavos, Kaišiadorių, Kelmės, Kėdainių, Kupiškio, Molėtų, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Šiaulių, Sirvintų, Ukmergės, Utenos, Zarasų, t. y. 6 Šiaurės Lietuvos, 1 Vidurio, 3 Pietų bei 6 rytiniai rajonai. 1979 m. „Anykščių vyno“ zonai papildomai buvo priskirtas Joniškio rajonas.

1978 m. vyno pramonės gamybinis susivienijimas „Anykščių vynas“ supirko 60,5% bendro visų žinybų supirkto išvardintuose rajonuose vaisių ir uogų kiekio, o 1979 m. — 62,4%. 1978 m. už zonos ribų supirkta tik 3 rajonuose ir labai nedidelis kiekis, t. y. 0,6% susivienijimo supirktos žaliavos kiekio. 1979 m. (mažiau derlingais metais) už zonos ribų papildomai buvo supirkta 4 rajonuose, o supirktos žaliavos kiekis sudarė 6,4% bendro supirkto kiekio.

1978 ir 1979 m. Alytaus vyno-šampano kombinato žaliavos supirkimo zoną sudarė tokie rajonai: Alytaus, Jurbarko, Kauno, Lazdijų, Prienų, Sakių. Daugumas šių rajonų įeina į Lietuvos Pietų ekonominį rajoną. 1978 m. Alytaus vyno-šampano kombinato lyginamasis svoris sudarė 43,6% bendro šiuose rajonuose supirkty vaisių ir uogų kiekio, 1979 m. — 40%. Šis kombinatas, palyginti su vyno pramonės gamybinio susivie-

nijimu „Anykščių vynas“, mažiau išnaudojo jam priskirtos zonos žaliavų bazę ir nemažai žaliavos supirko už savo zonos ribų. 1978 m. už zonos ribų supirkta 1,6% bendro įmonės supirktos žaliavos kiekio trylikoje rajonų, 1979 m.—9,9% šešiolikoje respublikos rajonų, netgi tokiuose tolimuose rajonuose kaip Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių ir kt.

Analogiška padėtis buvo ir Tauragės vaisių ir daržovių perdirbimo kombinate, kuriam 1978—1979 m. planine tvarka buvo priskirti tokie rajonai: Tauragės, Silalės, Silutės, Raseinių, Jurbarko, Telšių, Mažeikių. Trys rajonai įeina į Lietuvos Vakarų, du — į Pietų ir du — į Šiaurės ekonominių rajonų sudėtį. 1978 m. Tauragės VDPK lyginamasis svoris sudarė 58,8% bendro supirkto vaisių ir uogų kiekio, 1979 m.—54,9%. Tauragės VDPK, kaip ir kitos vyno gamybos įmonės, žaliavos paruošas vykdė ir už savo zonos ribų. 1978 m. dvylikoje rajonų supirko 5,3% viso įmonės supirkto žaliavos kiekio, 1979 m.—6 rajonuose, o supirkta žaliava sudarė 3,1% bendro įmonės supirkto žaliavos kiekio.

Pažymėtina, kad ir nedidelis žaliavos paruošų zonų pažeidimas sukelia papildomus tolimus, o kartais ir priešpriešinius, neracionalius žaliavos pervežimus, reikalauja papildomų transporto priemonių, kartu papildomų išlaidų, mažina vyno pramonės įmonių gamybos efektyvumą.

L I T E R A T O R A

1. TSRS aprūpinimo maisto produktais programa laikotarpiui iki 1990 metų ir priemonės jai realizuoti.— V.: Mintis, 1982.— p. 159.
2. Kaitenis V. Zalingoji obuolio pusė.— Tiesa, 1978, 18 liepos.
3. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1980 metais: Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1981.— 259 p.
4. Lietuvos TSR liaudies ūkis 1981 metais: Statistikos metraštis.— V.: Mintis, 1982.— 234 p.
5. Lietuvos statistikos metraštis 1927—1928 m.— Kaunas.— 506 p.
6. Lietuvos statistikos metraštis 1938 m.— Kaunas.— 368 p.
7. Lietuvos statistikos metraštis 1939 m.— Kaunas.— 378 p.
8. Lietuvos TSR miškų išteklių ir augimvietės. Lietuvos TSR MA Ekonomikos institutas ir kt.— V., 1972.— 299 p.
9. Mažoji Lietuviškoji Enciklopedija.— V.: Mintis, 1971.— T. 3, 593 p.
10. Rudzinskaitė T. Vynas iš miško uogų.— Mūsų gamta, 1967, Nr. 8, p. 28—29.
11. Rudzinskaitė T. Vaisių-uogų vyno gamyba.— Mokslas ir technika, 1968, Nr. 9, p. 38—40.
12. Vaičekauskas P. Vietinio vyno gamyba.— Liaudies ūkis, 1960, Nr. 5, p. 135—137.
13. Даукшис Ю. П., Баранаскене Б. Л. Опыт работы Алитусского вино-шампанского комбината.— Виноделие и виноградарство СССР, 1979, № 8, с. 33—34.
14. Каштанов А. Я. Опыт работы винодельческого объединения «Аникшчю винас». Обзор.— М.: ЦНИИТЭИлищепром, 1976, с. 16.
15. Кучин М. Передовое предприятие.— Советская потребительская кооперация, 1972, № 6, с. 23.
16. Макштылене З. Б. Производство плодово-ягодных вин в объединении «Аникшчю винас».— Виноделие и виноградарство СССР, 1979, № 8, с. 19—22.

Vilniaus V. Kapsuko universitetas
Ekonominės istorijos
ir geografinės katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta 1983 m.
kovo mėn.

ВИНОДЕЛЬЧЕСКАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ ЛИТОВСКОЙ ССР И ЕЕ СЫРЬЕВАЯ БАЗА

Л. ЯСИНСҚАС, Ю. ЗАГОРСҚИС

Резюме

Начало отрасли было положено в 1926 г., когда в г. Аникшяй было основано небольшое винодельческое предприятие. Выпуск вина в Советской Литве только с 1950 г. по 1980 г. увеличился в 83,8 раза и достиг 8130 тыс. дал. В настоящее время Литовская ССР по выпуску плодоягодного вина на душу населения превышает среднесоюзные показатели. Доля плодоягодного вина в общем выпуске вина республики увеличилась с 39,0% в 1965 г. до 53,6% в 1980 г. Производство плодоягодного вина в республике рассредоточено по трем ведомствам (Министерство пищевой промышленности (МПП) — 72,5%, Литпотребсоюз — 24,7% и Министерство сельского хозяйства — 2,8%). В 1980 г. производство виноградного вина (из привозных виноматериалов) в основном было сосредоточено в МПП (87,1%) и в Литпотребсоюзе (12,9%). Из всего производимого в МПП плодоягодного вина 90% сосредоточено на двух предприятиях — в Аникшяйском объединении винодельческой промышленности «Аникшю винас» и на Алитусском вино-шампанском комбинате. Наблюдается неравномерность территориального размещения винодельческой промышленности республики.

Общая площадь плодоягодных насаждений в 1980 г. составила 54,1 тыс. га, а общий урожай — 191,1 тыс. т. Пока довольно высокая доля урожая принадлежит населению (в 1980 г. — 87,1% всего собранного урожая), и закупки производятся у него. Значительная диспропорция в структуре закупаемого плодоягодного сырья (97,6% — семечковые) является помехой в расширении ассортимента не только консервной, но и винодельческой промышленности республики.

Предприятия МПП организуют закупки в прикрепленных сырьевых зонах, Литпотребсоюз закупает сырье во всех административных районах республики, а Министерство торговли в 35 специализированных садоводческих хозяйствах. Однако в действительности многие закупочные организации и предприятия нередко нарушают установленный порядок закупок, что приводит к дальним и нерациональным перевозкам сырья.